Анастасія ШВЕДИК,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: anastasiiashvedyk@gmail.com

Науковий керівник:
Зоряна УДИЧ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасна українська школа працює в умовах воєнного стану, дистанційного та змішаного навчання, наявності ризиків булінгу й емоційного вигорання учасників освітнього процесу. У цих умовах безпека виходить за межі охорони приміщень і охоплює також психологічний комфорт, повагу до гідності кожного, довіру та відчуття належності до спільноти. Концептуальні засади Нової української школи розглядають педагогіку партнерства як один із базових принципів оновленої освіти, що ґрунтується на взаємодії вчителя, учнів і батьків [1]. Водночас Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» закріплює обов'язок закладу освіти створювати безпечне освітнє середовище [2]. Поєднання цих двох підходів визначає актуальність дослідження партнерської взаємодії як чинника безпеки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати роль педагогіки партнерства у формуванні безпечного освітнього середовища, визначити механізми її впливу на психологічну та соціальну безпеку учасників освітнього процесу й окреслити педагогічні умови ефективної реалізації партнерської взаємодії в закладі загальної середньої освіти.

Педагогіка партнерства – це підхід, за якого вчитель, учні та батьки виступають суб'єктами освітнього процесу, взаємодія яких ґрунтується на повазі й врахуванні прав і відповідальності кожного, об'єднаними спільними

цілями, взаємною повагою, відкритим діалогом і розподіленою відповідальністю за результат [1]. Її ключовою відмінністю від авторитарної моделі є перехід від позиції «зверху вниз» до рівноправної взаємодії: вчитель не втрачає професійного лідерства, але здійснює його через підтримку, спільне планування та врахування думки дитини. Суттєву роль у цьому відіграє особистість педагога. Дослідниці І. Апрєлєва і С. Колосова зазначають, що реалізація ідей партнерства потребує від учителя високого рівня емпатії, комунікативної культури, готовності до діалогу та визнання суб'єктності учня [4, с. 399–407]. Отже, педагогіка партнерства є не набором прийомів, а ціннісною позицією, яка визначає характер стосунків у класі та школі.

Безпечне освітнє середовище доцільно розглядати як цілісну систему трьох взаємопов'язаних вимірів: фізичного, психологічного та соціального. Фізичний вимір охоплює безпечність приміщень і території, чіткі правила поведінки та алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях. Психологічний вимір передбачає атмосферу, у якій дитина не боїться висловлювати думку, припускатися помилок і звертатися по допомогу. І. Стешиц пов'язує його з довірою між учителем і учнем, правом на помилку та справедливим оцінюванням як основою навчальної мотивації [3, с. 212]. Соціальний вимір стосується якості стосунків між учасниками освітнього процесу: відсутності цькування та дискримінації, інклюзивності, взаємної підтримки. Законодавство прямо пов'язує безпеку з протидією насильству та булінгу й покладає на заклад освіти відповідальність за реагування на такі прояви [2]. Психологічна та соціальна складові безпеки потребують поєднання організаційних заходів із педагогічною взаємодією, оскільки психологічна та соціальна безпека виникають із характеру щоденної взаємодії людей, тобто саме з партнерства.

Педагогіка партнерства впливає на безпеку через кілька взаємопов'язаних механізмів. По-перше, це формування довіри. Коли вчитель є для учня передбачуваним, справедливим і доброзичливим, дитина швидше повідомляє про проблему, а це дозволяє виявити ризики на ранньому етапі [3, с. 216]. По-друге, це залучення учнів до створення спільних правил класу й школи. Правила, вироблені разом, сприймаються як власні, а не нав'язані, тому може підвищуватися готовність учнів дотримуватися спільно визначених правил. По-третє, важливим

механізмом є використання діалогових способів конструктивного врегулювання міжособистісних конфліктів, що передбачають обговорення ситуації, врахування потреб учасників і спільний пошук прийнятних рішень. Водночас у випадках булінгу, насильства чи загрози безпеці учнів партнерська взаємодія має доповнювати, а не замінювати передбачені законодавством процедури повідомлення, реагування та захисту постраждалих. Довіра між учителем і батьками, відкрите інформування та спільні цілі замість взаємного перекладання відповідальності дозволяють діяти узгоджено, зокрема у випадках булінгу, коли необхідні одночасні дії школи й сім'ї [2; 3, с. 216]. Таким чином, партнерська взаємодія виконує як профілактичну, так і корекційну функцію: може сприяти профілактиці конфліктів і створює безпечні способи їх розв'язання.

Наприклад, на початку навчального року вчитель може організувати спільне обговорення з учнями правил безпечної та поважної взаємодії в класі. Під час такої діяльності школярі визначають, які форми поведінки сприяють відчуттю захищеності, обговорюють способи реагування на образи, приниження чи виключення з групової роботи та формулюють зрозумілі для всіх правила спілкування. Учитель координує обговорення, забезпечує можливість висловитися кожному учаснику й допомагає узгодити спільні домовленості з обов'язковими правилами закладу освіти. Надалі учні разом із педагогом періодично аналізують дотримання домовленостей та обговорюють способи вдосконалення взаємодії. Така практика сприяє розвитку відповідальності, взаємоповаги та усвідомленню особистого внеску кожного у формування безпечного освітнього середовища.

Особливої уваги заслуговує довіра, адже саме вона перетворює формальні правила безпеки на живу практику. Довіра між учителем і учнем виявляється в тому, що дитина відчуває захищеність від приниження, знає, що її почують, і розуміє критерії оцінювання. Для учнів початкової школи, у яких саме формується досвід стосунків із дорослими, це особливо важливо: позитивний досвід взаємодії закладає основу для подальшої довіри до школи як соціального інституту [3, с. 212]. Довіра між учителем і батьками, своєю чергою, ґрунтується на прозорості, регулярному зворотному зв'язку та спільних цілях замість взаємних претензій. Відсутність таких стосунків створює ризики: конфлікти залишаються

прихованими, проблеми виявляються запізно, а відповідальність за безпеку дитини перекладається з однієї сторони на іншу. Партнерська модель створює передумови для подолання зазначених труднощів, адже робить безпеку спільним завданням усіх учасників [1; 3, с. 217].

Безпечне середовище значною мірою залежить від професійних і особистісних якостей педагога, який щодня моделює для дітей зразки взаємодії. Учитель-партнер демонструє повагу до думки дитини, уміє слухати, спокійно реагує на помилки, не вдається до публічного осуду та створює умови, за яких кожен учень відчуває свою значущість [4, с. 399–407]. Така поведінка має виховний ефект: діти засвоюють норми поваги й співпраці не з пояснень, а з реального досвіду стосунків, що може сприяти зменшенню ризиків агресивної поведінки та цькування в учнівському колективі. Тому підготовка й підвищення кваліфікації вчителів мають передбачати розвиток навичок конструктивного спілкування, емоційної саморегуляції та роботи з конфліктами.

Дистанційний і змішаний формати створюють додаткові виклики для безпеки: зменшується безпосередній контакт, складніше помітити емоційні труднощі дитини, з’являються ризики кібербулінгу. Партнерська взаємодія дає змогу частково компенсувати ці ризики через регулярний зворотний зв’язок, спільне з учнями визначення правил поведінки онлайн, залучення батьків до супроводу дитини та чітку комунікацію щодо способів звернення по допомогу. Таким чином, принципи партнерства зберігають свою цінність незалежно від формату навчання й перетворюються на засіб підтримання безпечного простору в цифровому середовищі [2].

Узагальнення теоретичних положень педагогіки партнерства та особливостей формування безпечного освітнього середовища дає підстави виокремити чотири взаємопов’язані педагогічні умови. Першою є розвиток професійної готовності педагога до партнерської взаємодії, що передбачає сформованість комунікативної та емоційно-етичної компетентностей, здатність до конструктивного врегулювання конфліктів, повагу до гідності дитини та дотримання принципів недискримінації. Другою умовою є організація безпечної міжособистісної взаємодії в учнівському колективі через спільне вироблення правил, розвиток культури діалогу, підтримку учнівської ініціативи та формування навичок відповідальної поведінки. Третьою умовою є забезпечення системної політики безпеки на рівні

закладу освіти, що охоплює зрозумілі процедури повідомлення про ризики, належне реагування на випадки насильства та булінгу, доступність психологічної підтримки й узгодженість дій педагогічних працівників та адміністрації. Четвертою умовою є налагодження партнерської взаємодії з родинами учнів через відкриту комунікацюї, регулярний зворотній зв'язок, залучення батьків до профілактичних заходів та спільного пошуку рішень щодо підтримки дітей. Реалізація зазначених умов створює передумови для формування освітнього середовища, в якому фізична, психологічна та соціальна безпека забезпечуються через поєднання організаційних заходів, професійної відповідальності педагогів і культури взаємоповаги.

Орієнтовними показниками психологічної та соціальної безпеки освітнього середовища можуть бути готовність учнів звертатися по допомогу, відкрито висловлювати власну позицію без страху приниження, брати участь у спільному ухваленні рішень, дотримуватися узгоджених правил взаємодії та конструктивно розв'язувати суперечності. Важливими показниками на рівні закладу освіти є доступність механізмів повідомлення про випадки насильства, своєчасність реагування на звернення, систематичність профілактичної роботи й характер взаємодії з родинами. Водночас зазначені показники потребують подальшої операціоналізації та емпіричної перевірки, тому можуть розглядатися як орієнтири для оцінювання, а не як апробована діагностична методика.

Отже, педагогіка партнерства є важливим чинником формування безпечного освітнього середовища, оскільки створює передумови для розвитку довіри, відкритої комунікації, взаємоповаги та спільної відповідальності учасників освітнього процесу. Теоретичний аналіз дав змогу виокремити чотири взаємопов'язані педагогічні умови реалізації партнерського підходу: професійну готовність педагога до конструктивної взаємодії, організацію безпечних міжособистісних стосунків в учнівському колективі, забезпечення системної політики безпеки на рівні закладу освіти та налагодження партнерської співпраці з родинами. Визначено орієнтовні показники психологічної та соціальної безпеки, серед яких готовність учнів звертатися по допомогу, відкритість до діалогу, дотримання спільних правил, участь в ухваленні рішень і доступність механізмів захисту від насильства та булінгу. Обґрунтовано, що педагогіка партнерства не замінює нормативно визначених заходів забезпечення безпеки, а доповнює

їх через розвиток культури взаємоповаги й відповідальної співпраці. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпірична перевірка ефективності визначених педагогічних умов і показників психологічної та соціальної безпеки освітнього середовища у практиці закладів загальної середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи : посібник / за заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2016. 40 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 08.10.2026).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text (дата звернення: 08.10.2026).

3. Стешиц І. В. Психологічний аспект педагогічного партнерства в контексті Нової української школи. *Габітус.* 2023. № 49. С. 211–217. URL: http://habitus.od.ua/ (дата звернення: 08.10.2026).

4. Апрєлєва І. В., Колосова С. В. Характеристика особистості педагога у контексті реалізації принципів та ідей педагогіки партнерства. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 51. С. 399–407. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/51_2022/62.pdf (дата звернення: 08.10.2026).